

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΟΥ ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΥ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΣΤΗ ΜΑΑ-ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟ

Μια πρότυπη και πρωτότυπη μουσειολογική εφαρμογή

Δρ Ανδρομάχη Γκαζή
Αρχαιολόγος - Μουσειολόγος

Ο χώρος, η ιστορία και οι ανασκαφές

Η Μάα-Παλαιόκαστρο είναι ένα μικρό και άγονο ακρωτήριο στη δυτική ακτή του νησιού, κοντά στην Παφο (εικ. 1). Ο τόπος θα έμενε άσημος, αν δεν είχε συνδεθεί με τη σημαντική εκείνη περίοδο της πρώτης εγκατάστασης των Μυκηναίων στην Κύπρο.

Γύρω στα 1200 π.Χ. η κατάρρευση των κυριότερων μυκηναϊκών κέντρων της ηπειρωτικής Ελλάδας οδήγησε πολλούς από τους κατοίκους τους να αναζητήσουν καταφύγιο στα νησιά του Αιγαίου, αλλά και ακόμη ανατολικότερα, στην Κύπρο, που ήταν ήδη γνωστή μέσω του εμπορίου. Το ακρωτήριο της Μάας αποτελούσε ιδανικό χώρο για μια τέτοια πρώτη εγκατάσταση.

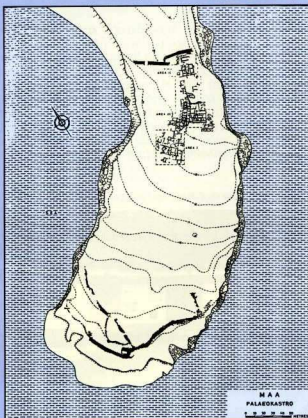
Μικρή χερσόνησος, που εκτείνεται στη θάλασσα σε μήκος 450 και πλάτος 150 μέτρων, ενώνεται με τη στεριά με λωρίδα γης που μπορούσε εύκολα να οχυρωθεί (εικ. 2). Απόκρημνα βράχια ολόγυρα προσέφεραν φυσική προστασία, ενώ οι δύο αμμώδεις κόλποι δεξιά και αριστερά αποτελούσαν ασφαλές λιμάνι για τα πλοία. Επιπλέον η θέση διέθετε πηγή πόσιμου νερού. Οι έποικοι φρόντισαν αμέσως να οχυρώσουν τη θέση με κυκλώπεια τείχη στα όρια του ακρωτηρίου προς τη στεριά και προς τη θάλασσα. Οι κατοικίες ήταν ως επί το πλείστον μικρές και φτωχικές. Υπήρχαν ωστόσο και κάποια αξιόλογα κτήρια, ορισμένα από τα οποία διέθεταν μια μεγάλη αίθουσα με κεντρική εστία (στοιχείο νέο στην κυπριακή αρχιτεκτονική, με αδιαμφισβήτητη μυκηναϊκή προέλευση) και σχετιζόνταν προφανώς με δραστηριότητες δημόσιου χαρακτήρα. Ο οικισμός έχει δώσει δείγματα μεταλλουργικής δραστηριότητας και κεραμικών κατασκευών, ενώ η εύρεση αιχμών βελών και "πεσών σφενδονών" μαρτυρούν τον αμυντικό του χαρακτήρα. Μια βίαιη καταστροφή από πυρκαγιά έθεσε τέρμα στον πρώτο αυτόν οικισμό. Όσοι επέζησαν μετά την καταστροφή ξανάκτισαν τα σπίτια τους σε πολύ μικρότερη κλίμακα. Ο οικισμός εγκαταλείφθηκε οριστικά γύρω στο 1150 π.Χ., δηλαδή είχε συνολική ζωή πενήντα περίπου ετών. Σε μεταγενέστερες εποχές ο χώρος της Μάας κατοικήθηκε μόνο πρόχειρα και ευκαιριακά.

Η θέση ανασκάφηκε για πρώτη φορά το 1952 σε μικρή κλίμακα από τον Π. Δικόιο. Η συστηματική ανασκαφή και μελέτη του χώρου οφείλεται στον καθηγητή Βάσο Καραγιώργη και διήρκεσε από το 1979 ως το 1986¹.

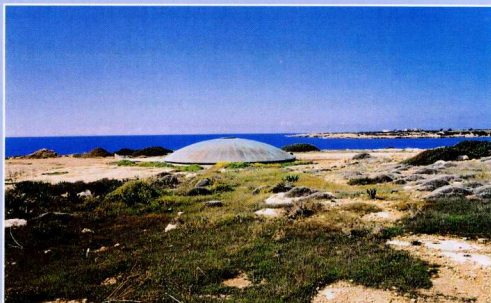

1. Χάρτης της Κύπρου κατά την Υστερή Εποχή του Χαλκού.

2. Κάτοψη της χερσονήσου της Μάας-Παλαιόκαστρου. Σημειώνονται τα τείχη και τα καταλύματα του οικισμού.

3. Μάα-Παλαιόκαστρο.
Η χάλκινη οροφή του
μουσείου.

Το αρχιτεκτονικό κέλυφος του Μουσείου

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 το κυπριακό Τμήμα Αρχαιοτήτων ανέλαβε να προωθήσει την ιδέα της ανέγερσης ενός μικρού αρχαιολογικού μουσείου στο ακρωτήριο της Μάας-Παλαιόκαστρου. Στην προσπάθεια αυτή πολύτιμος αρωγός στάθηκε το Ίδρυμα Α. Γ. Λεβέντης, που ανέλαβε τη δαπάνη της ανέγερσης του μουσείου, ενώ ο σχεδιασμός του κτηρίου ανατέθηκε στον καθηγητή του πανεπιστημίου του Τορίνο, Andrea Bruno.

Η σκέψη που επιρρέαζε κατά τη σύλληψη της μορφής του μουσείου ήταν ότι έπρεπε να διαφυλαχθεί κατά το δυνατόν ο έντονα φυσιοκρατικός χαρακτήρας του χώρου και η άθικτη απλότητά του. Η ανέγερση ενός συμβατικού κτηρίου κρίθηκε αταίριαστη σ' αυτό το περιβάλλον. Έτσι η κατασκευή είναι υπόγεια. Μόνο η οροφή, ένας χάλκινος θόλος που εμπνέεται από τους γύρω συμπταγείς, στρωγγυλούς θάμνους και αναπλάθει τη μορφή τους, είναι ορατή εξω-

τερικά (εικ. 3). Κάτω από το θόλο ανοίγεται κυκλική, υπόγεια αίθουσα, διαμέτρου 13 μέτρων, προσιτή με σκάλα λαξευμένη στο βράχο και διαμέσου μιας μεγάλης, καμπύλης, περιστρεφόμενης πόρτας από χαλκό (εικ. 4).

Ο αρχιτέκτονας οραματίστηκε το χώρο ως ένα μουσείο τύπου τίποτα, ένα χώρο για στοχασμό και μνήμη. "Όσοι μπαίνουν στο μουσείο, περνώντας μέσα από τη μεγάλη χάλκινη πόρτα στο υπόγειο δωμάτιο, τελούν μια πράξη όμοια με κείνη του αρχαιολόγου που ανακαλύπτει κάτω από το έδαφος τα ίχνη του παρελθόντος", λέει χαρακτηριστικά².

Η έκθεση

Στόχοι

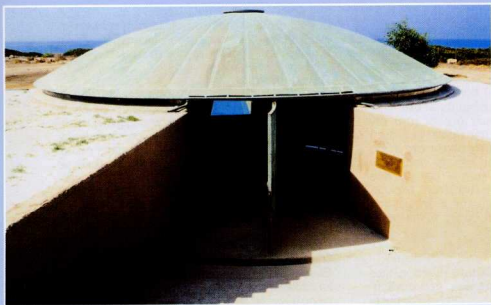
Προς όφελος του ευρύτερου κοινού, ωστόσο, κρίθηκε απαραίτητη η οργάνωση μικρής έκθεσης αντικειμένων, η οποία θα αποτελούσε συμπλήρωμα της περιήγησης στον αρχαιολογικό χώρο, παρέχοντας τις βασικές πληροφορίες για

5. Αποψη της έκθεσης προς τα δεξιά.

6. Αποψη της έκθεσης προς τα αριστερά.

4. Μάα-Παλαιόκαστρο.
Το αρχαιολογικό μουσείο.

την κατανόηση της ιστορίας του και της αξίας των ευρημάτων του. Παράλληλα η έκθεση θα ει-
κοκονογραφούσε το θέμα της μυκηναϊκής επίδρα-
σης στον πολιτισμό της Κύπρου.

Πρωταρχική επιδίωξη ήταν η δημιουργία έκθε-
σης ενημερωτικού και διδακτικού χαρακτήρα, η
οποία θα βασιζόταν περισσότερο στη χρήση
επιοπτικού υλικού παρά στη συμβατική παράθε-
ση ευρημάτων. Για το σκοπό αυτό, αλλά κυρίως
λόγω της κάπως απόμερης θέσης του μουσείου
(γεγονός που το καθιστά ευαίσθητο από άποψη
ασφάλειας), επελέγη η ιδέα της έκθεσης αντι-
γράφων, αντί των αυθεντικών ευρημάτων.

Τη μουσειολογική μελέτη, το σχεδιασμό και την
επιμέλεια της έκθεσης ανέλαβε η γράφουσα³.

Θεματικό περιεχόμενο-Χωροοργάνωση

Η έκθεση σχεδιάστηκε με βάση οκτώ θεματι-
κούς άξονες, η επιλογή των οποίων έγινε με κρι-
τήριο το διπλό σκοπό του μουσείου: να ενημε-
ρώσει για το χώρο, αλλά και να τον εντάξει στο
ιστορικό του πλαίσιο. Οι θεματικοί αυτοί άξονες
είναι οι εξής:

- Ο χαλκός – πηγή πλούτου για την Κύπρο.
- Το εισαγωγικό και εξαγωγικό εμπόριο της
Κύπρου κατά το τέλος της Εποχής του Χαλκού.
- Το τέλος της Εποχής του Χαλκού (1230 π.Χ -
1050 π.Χ.) – μια περίοδος ευημερίας για την
Κύπρο.
- Σημαντικοί οικισμοί του τέλους της Εποχής
του Χαλκού.
- Ο οικισμός στη Μάα-Παλαιόκαστρο.
- Ζωή και ασχολίες στον οικισμό της Μάας-Πα-
λαιόκαστρο.
- Γραφή.
- Θρησκεία.

Οι θεματικές ενότητες διαθέτουν την απαιτού-
μενη αυτοτέλεια που τους επιτρέπει να γίνονται
κατανοητές, ανεξάρτητα από τη σειρά με την
οποία θα τις διε κανείς.

Η προτεινόμενη όμως πορεία δηλώνεται στον
επισκέπτη κατά την είσοδό του στην αίθουσα με
την ένδειξη ενός μεταλλικού βέλους στο πάτωμα.
Ο επισκέπτης περιηγείται την έκθεση με κατεύ-
θυνση από τα δεξιά προς τα αριστερά και βλέ-
πει να εξετυλγεται σταδιακά η πορεία που γνό-

7. Ο εκθεσιακός χώρος όπως φαίνεται από την είσοδο του μουσείου.

8. Χαμηλή κυκλική προθήκη με χάρτη της Μεσογείου, όπου σημειώνεται η ανάπτυξη
του κυπριακού εμπορίου κατά το τέλος της Εποχής του Χαλκού.

ρισε το νησί κατά την Εποχή του Χαλκού χάρη στην εκμετάλλευση των χαλκοφόρων κοιτασμάτων του και τη συνακόλουθη ανάπτυξη του εμπόρου. Μαθαίνει για τα σημαντικότερα οικιστικά κέντρα της Κύπρου (Εγκωμη, Κίπιο, Άλασσα κλπ.) του τέλους της Εποχής του Χαλκού και για την ώθηση που έδωσαν οι νεοφερμένοι στο νησί Μικηναίοι στην ανάπτυξη των τεχνών κατά την ίδια περίοδο. Έπειτα από την εισαγωγική αυτή ενημέρωση, η έκθεση επικεντρώνεται στο χώρο της Μάας, δίνοντας στοιχεία για την άφιξη των πρώτων Αχαιών εποίκων, για τον οικισμό που ίδρυσαν, τη ζωή και τις ασχολίες τους. Ακολουθούν οι τελικές ενότητες για την ανάπτυξη της γραφής και τη θρησκευτική ζωή στο νησί κατά την εν λόγω περίοδο.

Εκθετικά μέσα

Η κατατοπίση στα διάφορα θέματα γίνεται κυρίως με τη βοήθεια μεγάλων πινακίδων, που συνδυάζουν κείμενο με φωτογραφίες, σχέδια και μακέτες. Οι πινακίδες αυτές αποτελούν τη ραχοκοκλιά της έκθεσης και έχουν τοποθετηθεί περιμετρικά ακολουθώντας την καμπύλη του κτηρίου (εικ. 5). Παράλληλα χρησιμοποιούνται τρεις χαμηλές, κυκλικές προθήκες για χάρτες (εικ. 5) και άλλες τρεις κυλινδρικές για την έκθεση των αντιγράφων (εικ. 6).

Η αρχή που επηρέασε κατά το σχεδιασμό των εκθετικών επιφανειών ήταν ο σεβασμός προς το αρχιτεκτονικό κέλυφος. Όλα τα στοιχεία σχεδιάστηκαν έτσι, ώστε να μη συγκρούονται με την κυρίαρχη καμπυλότητα του κτηρίου, αλλά αντίθετα, είτε να ενσωματώνονται σ' αυτήν (πινακίδες), είτε να την αναπαράγουν (κυκλικές και κυλινδρικές προθήκες).

Φωτισμός

Ο φωτισμός του χώρου είναι φυσικός και βασίζεται στην αρχική έμπνευση του αρχιτέκτονα: ένα μακρύ εκκελμένο κάτοπτρο, τοποθετημένο κάτω από έναν υαλοπίνακα σε σχήμα αιχμής βέλους, αντανακλά το εξωτερικό φως και το μεταφέρει στην υπόγεια αίθουσα. Παράλληλα ο χώρος φωτίζεται διακριτικά από κυκλικό άνοιγμα στην οροφή και από στενό φεγγίτι που τη διατρέχει κάτω ακριβώς από το γάλκινο θόλο (εικ. 7).

Χρήση και οργάνωση του εποπτικού υλικού

Ιδιαίτερη βαρύτητα έχει δοθεί στο σχεδιασμό των εποπτικών πινακίδων έτσι ώστε να παρέχουν το ελάχιστο ποσοστό πληροφοριών που κρίνεται απαραίτητο για την κατανόηση του θέματος που η καθεμία πραγματεύεται¹. Τα βασικά σημεία και οι λέξεις-κλειδιά των κειμένων τυπώθηκαν με εντονότερο χρώμα, ώστε να διευκολύνεται ο επισκέπτης στην πληροφορόρησή του χωρίς να χρειάζεται να διαβάσει όλο το κείμενο. Οι τίτλοι τυπώθηκαν με μεγάλα γράμματα, διαφορετικού χρώματος από εκείνο του κυρίου κειμένου, με σκοπό να γίνονται εύκολα ορατοί και να πληροφορούν έτσι με μια ματιά για το θεματικό περιεχόμενο της κάθε ενότητας, χωρίς να χρειάζεται να πληροφορεί κανείς πολύ κοντά².

Οι ίδιες αρχές τηρήθηκαν και κατά τη γραφιστική σύνθεση και επεξεργασία των φωτογραφιών και των σχεδίων που πλαισιώνουν τα κείμενα.

Τεχνικά στοιχεία

Οι πινακίδες είναι μεγάλων διαστάσεων (1,50 μ. ύψος x 1,80 μ. πλάτος) και κατασκευασμένες με υλικά και τρόπο ανθεκτικά στην αυξημένη υγρασία της περιοχής. Για την εκτύπωση τους χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της μεταξοτυπίας, ενώ οι χάρτες τυπώθηκαν σε λεπτό βινυλικό υλικό με ηλεκτρονική μέθοδο. Η γραμματσοσειρά που επιλέγη είναι η Helvetica, που προσφέρει εύκολη ανagnωση μεγάλων κειμένων σε μουσειακό, ενώ το μέγεθος των γραμμάτων είναι 70 σημεία για τους τίτλους των πινακίδων, 36 σημεία για τα κείμενα και 16 για τις λεζάντες των αντικειμένων στις προθήκες.

Ιδιαίτερα ασυνήθιστες είναι οι προθήκες. Το βασικό στοιχείο τους είναι μια ημισφαιρική βάση από πυρωλίθιο, επάνω στην οποία στηρίζεται ένας ανεστραμμένος κώνος από ανοξείδωτο ατσάλι. Στην απλή αυτή μορφή της η ανεστραμμένη κυκλική βάση του κώνου προσφέρεται ως εκθετική επιφάνεια για δύο χάρτες και για μια αεροφωτογραφία του ακρωτηρίου της Μάας (εικ. 8). Ενώ, με την προσθήκη ενός κυλινδρικού από χονδρό, διαφανές πλέξιγκλάς μετατρέπεται σε προθήκη για τα αντίγραφα των αρχαιολογικών ευρημάτων. Στην τελευταία αυτή περίπτωση οι προθήκες χωρίζονται εσωτερικά σε δύο επίπεδα καθ' ύψος (εικ. 9)³.

Την τεχνική επιμέλεια και υλοποίηση των κατασκευών ανέλαβε το γραφείο του Αριστομένη Μήλιου (Α. Μήλιος & Υιός, *Τεχνικό Γραφείο Ειδικών Κατασκευών*, Αθήνα), ενώ η γραφιστική επεξεργασία του υλικού οφειλεται στο ζωγράφο-γραφίστα Φίλιππο Κοσμίδη (Αθήνα).

Τα εγκαινία του μουσείου έγιναν τον Αύγουστο του 1996. Είναι ανοικτό στο κοινό καθημερινά, εκτός Κυριακής, από τις 9 το πρωί έως τις 5 το απόγευμα.

Σημειώσεις

1. Δεσ. V. Karageorghis και M. Demas, *Excavations at Maa-Paleokastro 1979-1986*, Λευκωσία 1988.
2. A. Bruno, *To Αρχαιολογικό Μουσείο της Μάας στην Κύπρο*, με αρχαιολογική εισαγωγή B. Καραγιώργη, Λευκωσία 1996. Ίδρυμα Α. Γ. Λεβέντης.
3. Για το σχεδιασμό και την οργάνωση της έκθεσης η γράφοσση, εκτός από τη συνεργασία της με τον καθηγητή Βάσο Καραγιώργη, συνεργάστηκε και με το Προσωπικό του Τμήματος Αρχαιοτήτων και ειδικά με την Δρα Μαρία Χατζήκωστα, η βοήθεια της οποίας υπήρξε πολύτιμη. Χρήσιμη σε επιμέρους θέματα ήταν η συμβολή του Δρα Σοφοκλή Χατζηορσάβα.
4. Δεσ. σχετικό Hooper-Greenhill, E., 1994, *Museums and their Visitors*, London: Routledge, σσ. 124-31.
5. Για το θέμα της παρουσίασης των κειμένων στις εκθέσεις δεσ. ενδεικτικά: Kentley, E. & Negus, D., 1969, *Writing on the Wall. A guide for presenting exhibition text*, London: National Maritime Museum, Belcher, M., 1991, *Museum Exhibitions*, Leicester: Leicester University Press, σσ. 156-168. McLean, K., 1993, *Planning for People in Museum Exhibitions*, Washington: Association of Science-Technology Centres, σσ. 103-114. Dean, D., 1994, *Museum Exhibition. Theory and Practice*, London: Routledge, σσ. 103-31.
6. Για την επίδραση των γραμματοσειρών στην αναγνωσιμότητα των κειμένων βλ. Belcher, D. n., σσ. 160-161. Dean, ο.π., σ. 120.
7. Η βασική σχεδιαστική συλλήγη των προθώκων οφειλεται στον Andrea Bruno, ενώ ουσιαστικές τροποποιήσεις έκανε ο Α. Μήλιος.